

3228

89171 U
U-74

898

4.10
2.0.0

ՀԱՅՈՑ ԱԶԳԱՐԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ԿՈՎԿԱՍԱԿԻՏԱԿԱՆ—ՄԱՐԿԱՐԱՆԱԿԱՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Նուէր Յովհաննէս Է. Կարապէտ Խալա-
թեաններից՝ ի յիշատակ իրենց եղբոր՝ պրօֆ.
Գրիգոր Խալաթեանի:

5819

3228

ԹԻՓԼԻՍԻ ՀԱՅՈՑ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

№ 185

Վ. Պ. ԱՎԵՆԱՐԻՈՒՍ

ԻՆՉ Է ԱՍՈՒՄ ՍԵ ՆԵԱԿԸ

ՄԱՆԳԵԳԵՆ ԶԲՈՅՑ

Թարգմ. Չ. Տ-Գ.

№ 11 ՀՐԱՏԱՐԱՐՈՒՐԻ Ո. ՊՕԳՈՍԵԱՆԻ ԳՈՒՄԵՐՈՎ, № 11

Թ Ի Փ Լ Ի Ս

Արագածիկ Մ. Մարտիրոսյանցի,

Միքայելյան փողոց, № 81.

1900

3228

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԱՅՈՑ ՀՐԱՏԱՐԱԿԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

№ 185

891.71-05
Ա-79
ur

Վ. Պ. ԱՎԵՆԱՐԻՈՒՍ

ԻՆՉ Է ԱՍՈՒՄ ՍԵՆԵԱԿԸ

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԶԲՈՅՑ

Թարգմ. Զ. Տ-Գ.

№ 11 ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒՄԸ Ա. ՊՕՂՈՍԵԱՆԻ ԳՈՒՄԱՐՈՎ № 11

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Արագատիպ ՄԿ. Մարտիրոսեանցի,

Միքայելեան փողոց, № 81.

1900

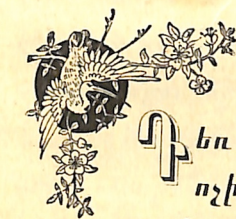
ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

1002
6692

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 15-го Іюня 1900 г.

Ա

Դեռ գիշեր է: Մանկանոցում համարեա ոչինչ չէ երեւում: Բայց Լեոնի քունը չէ տանում. կամ մի կողքին է դառնում, կամ միւս. կամ կուշ է դալիս, երկուտակում, կամ ոտները կրկին մեկնում:

Ու՛ֆ, ինչ շոգ է. երեւի աղախինը շատ փայտ է դրել վառարանը...

Լեոնը յիտ ձգեց վերմակը, կուրծքը բաց արաւ և ձեռքերը դրեց բարձի վրայ՝ գլխի տակը:

Բայց նրա քունը էլի չէ տանում: Չարունակ գլխի մէջ կարծես ջաղաց է թխթխկում: Մտքեր են դալիս գէսից դէնից: Ինչ է պատահել նորան.—Այ թէ ինչ. Լեոնը սրամիտ երեխայ է. ուզում է, որ ամեն բան իմանայ և հարց ու փորձ է անում հօ-

ըից, մօրից, մեծ քրոջից, աղախնից. «Ինչի սա
այսպէս է և ոչ այնպէս. ինչից չինած է սա և ուր-
տեղից է...» Եւ նրա գլխում հիմա այնքան բան է
հաւաքուել, որ էլ տեղ չկայ, և նա չէ կարողա-
նում քնել:

Յանկարծ Լևոնը վեր թռաւ: Այս-ինչ է: Կար-
ծես չորս կողմում մի տեսակ խշխշոց ու թրխկոց
է լսում, ինչ-որ օտարոտի, փայտէ ձայներ են գա-
լիս... Լևոնի սիրտը սկսեց թրթռալ: Չունչը իրան
քաշելով՝ բարձի մի անկիւնից նա սկսեց նայել
և լսել:

Բ

Այ՛, զարմանալի բան. աթոռներն են, իսկ և
իսկ աթոռները, որ խօսքի են բռնուել իրար հետ,
ոտքերով թխկացնում են, թիկունքները շարժում և
բլբլացնում...

— Սպասեցէք, պարոններ, չէ կարելի, որ ամեն-
քը միաժամանակ խօսեն,— միւսներից բարձր բղա-
ւեց մի աթոռ:— Մենք բոլորս իրար նման ենք,
կարծեմ վիճելու բան չկայ: Թողէք, պարոններ, որ
ձեր բոլորի տեղ խօսեմ և պատմեմ ամեն մէկի
սրտին:

— Պատմիր, պատմիր, թող պատմէ,— բղաւեցին
բոլոր աթոռները միաձայն:

— Մենք մեր ջահելութիւնը յիշեցինք,— սկսեց
աթոռը:— Երանի այն օրերին, երբ մենք դեռ թրխ-
տենի էինք և դիք կանգնած էին անտառում: Արե-
գակը մեզ տաքացնում էր, անձրևը մեզ խմելու
ջուր էր տալիս, թռչունները մեր գլխին բոյն էին
չինում, երգում էին: Մեզ մօտ զբօսնելու էին գա-
լիս գիւղացի աղջիկներն ու տղաները՝ հաղարջ քա-
ղելու կամ սունկ ժողովելու համար: Նրանք ման
էին գալիս և յանկարծ կանգնելով՝ բացազանչում
էին. «Ի՜նչ հրաշալի բուրմունք են տալիս այս թրխ-
տենինները»: Յիշում էք, պարոններ:

— Իհարկէ, յիշում ենք, ինչպէս կարելի է մոռա-
նալ,— դարձեալ պատասխանեցին բոլոր աթոռները:

— Բայց արի տես, որ երբ մեծացանք՝ սկսե-
ցինք ձանձրանալ միշտ միևնոյն տեղը կանգնելուց
և միայն մեր ճղները շարժելուց. ուղեցինք հեռա-
նալ, աշխարհ տեսնել. կարծես թէ օտարութիւնը
տանից լաւ էր... Եւ եղաւ՝ ինչ որ ուզում էինք.
մեր հախից լաւ եկան,— շատ էլ տեղն էր: Գիւղա-
ցիք մեզ բոլորիս արմատից կտրտեցին— ո՛հ, ինչ-
պիսի ցաւ էինք զգում այդ ժամանակ: Մեր մանր
ճղները կտրատեցին վառելու համար, իսկ հաստ
բները տարան քաղաք— ատաղձագործի մօտ: Ա-
տաղձագործը մեզ սղոցով սղոցեց, կացնով և ու-
րագով տաշեց ու ռանդայով ռանդեց. յետոյ սկսեց

մեզ ճախարակել և ծակոտել չարխի վրայ և սոսըն-
ձով իրար կպցնել, մինչև որ մեզանից իսկական
աթոռներ պատրաստեց: Յետոյ ամեն մէկիս մէջ-
տեղը եղեգնեայ հիւսուածք ամրացրեց, ներկեց,
լակ քսեց, և վերջապէս ամեն մէկս դարձանք մի
մի գեղեցիկ աթոռ: Մաքուր, հարթ, ոտքը ոտքի
նման, թիկունքը թիկունքի նման, կարծես քաջարի
զինուորներ լինէինք: Թուում էր թէ հէնց այդպէս
էինք ծնուել, աշխարհ եկել, բայց ինչ բաներ ան-
ցան մեր գլխով, մինչև որ այստեղ հասանք: Մենք
էլ զպրօցում եղել ենք և դեռ ինչպիսի զպրօցում:
Այդ պատճառով էլ մենք մարդկանց մօտ լաւ պա-
տիւ ունինք. հէնց որ նրանք յոգնում են՝ իսկոյն
բազմում են մեզ վրայ: Ուռն:

— Ուռն, — կրկնեցին բոլոր աթոռները:

— Պարոններ, չէ՞ կարելի մի քիչ կամաց, —
ասաց աթոռների մէջ կանգնած սեղանը: — Ինչ մի
մեծ պատիւ է, որ մարդիկ քամակները դարձնում
են դէպի ձեզ և նստում են ուղղակի ձեր երեսների
վրայ: Իսկապէս ես միայն գլուխս գովելու իրաւունք
ունիմ: Մարդիկ երեսները դէպի ինձ են նստում
միշտ և ինձ վրայ են դնում այն բոլոր բաները,
որ ափսոս է յատակին դնել: Հիմա կհարցնէք, թէ
ինչի: — Որովհետեւ ես ձեզ նման հասարակ թխտե-
նուց չեմ շինուած, այլ ընկուզենուց. որովհետեւ իմ
երեսը հայելու նման հարթ և փայլուն է. ատաղ-
ձագործը ինձ միայն հասարակ լակ չքսեց, ինչպէս

ձեզ, այլ չեչաքարով և ողորկիչով*) յղկեց, և շատ քիչ կպատահի, որ նոյն-իսկ կեանքը կարողանայ մարդկանց այնպէս յղկել: Մենք այստեղ միայն երկուսս ենք հարազատ եղբայրներ—ես և անձ այն հազուստի պահարանը, որ նոյնպէս ամբողջովին ընկուզենուց է և լաւ էլ յղկած է:

—Հա, հէնց այդ է, — ծիծաղեց նոյն աթոռը: —Հապա ինչի՞ քո այդ պահարանը մէջքը սեղմել է պատին: Կարծես մենք չգիտենք, թէ նրա մէջքը ո՛չ թէ միայն յղկած չէ, այլ ընկուզենուց էլ չէ. սոճուց է, ամենահասարակ սոճուց:

Մեծ ու հաստափոր ծերունի պահարանը մինչև այդ լուռ էր: Հիմա նա էլ չկարողացաւ տանել կռուասէր աթոռի ծաղրը:

—Քեզ պէս ծծկերի բանը չէ խօսելը, ոչ էլ ինձպէս ծերունուն վայել է քեզ լսելը, — փնթփրնթաց պահարանը: —Միթէ սոճին նոյնպիսի ծառ չէ, ինչպէս ընկուզենին կամ թխտենին: Միայն մի քիչ հասարակ է: Ո՛վ է իմ մէջքը տեսնում: Հէնց այդ է պատճառը, որ նա տնային հասարակ չոր է հագել: Բանը հօ հազուստի մէջ չէ, այլ գլխաւորն այն է, թէ ի՞նչ բանի է պէտք գալիս և ի՞նչ պէս է պահում իրան: Ա՛յ, օրինակ, ես տան ամենահաւատարիմ բարեկամն եմ. ինչ որ էլ իմ մէջը

*) Политура—պօլիտուրա:

դնեն՝ ամուր կպահեմ. ոչ փոշի կնստի, ոչ ցեցը կուտէ և ոչ էլ գոյը կարող է գողանալ:

Գ.

Մի ինչ-որ բան զընկալով ընկաւ յատակի վրայ: Սա ո՞վ է: — Լեոնը կամաց բարձրացրեց զուխը, որ տեսնէ, թէ ինչ բան էր ձայն հանողը: Օհօ. դա պահարանի բանալին է, որ դուրս թռաւ իւր կողպէքից: — Է՛, փայտէ պարոններ, ինչ շատ էք պարծենում, — ասաց բանալին: — Դու էլ, բարեկամ, նրանց խելքովն ես ընկել, — դիմեց նա պահարանին: — Թէն ես ու դու վաղուցուայ բարեկամներ ենք, բայց բարեկամութիւնը մի կողմ մնայ, երբ պէտք է գործից խօսել: Առանց ինձ, համաձայնուիր, դու մեծ նշանակութիւն չէիր ունենայ. փոշին էլ, ցեցն էլ, գոյն էլ ազատ կարող էին մտնել քո մէջ: Ես պստիկ եմ, բայց չստիկ, — ոչ թէ փայտից, այլ երկաթից եմ շինուած: Փայտը համ փխրուն է, համ շուտ կոտրուող, համ այրում է, համ էլ շուտ փտում: Իսկ երկաթը ծաւալուող է, ճկուն և դիմացկուն: Մենք, մետաղներս, շատ շատ ենք, որ մէկն ասեմ: Ոսկին ու արծաթն ամենից նշանաւոր մետաղներն են, բայց ամենից պէտ-

քականը երկաթն է. նա ամեն տեղ պէտք է գալիս:

— Մենք էլ երկաթից ենք, մենք էլ, — վերեկց բղաւցին պատերին խփած մեխերը:

— Այո, դուք էլ, եղբայրներ, — ասաց բանալին: — Ճիշտ է, դուք շատ էլ շէնքով շնորհքով տեսք չունէք — մի կոթ ունէք և մի գլուխ, սակայն ձեր շլինքներից որքան բան կարելի է կախել: Բայց մեր ամենքիցս աւելի պատուելին մահճակալ տառն է: Նրա վրայ են հանգստանում աշխատանքից յոգնած մարդիկը: Այ տատի, չէս պատմի մի բան մեր, երկաթներիս, կեանքից:

Լեոնը վախից քիչ մնաց վայր ընկնէր մահճակալից. նրա տակի մահճակալը յանկարծ շարժուեց և լսելի կերպով ճռճուաց:

— Օհ, որդիք, — ճռճուաց մահճակալը, — Մեր երկաթէ ցեղը այս աշխարհից չէ: Մեր հայրենիքը այստեղ երկրի երեսին չէ, այլ խորը գետնի տակն է, սարերի մէջ: Մենք այնտեղ ընկած էինք շատ երկար ժամանակ — հարիւրաւոր, հազարաւոր տարիներ ընկած էինք քարէ անճոռնի կոյտերով ինչպէս հանք: Մեր շուրջն էլ միշտ գիշեր էր, միշտ լուռ: Ո՛չ մի ձայն, ոչ մի ծպտուն: Հազարից մի անգամ վերեկց մեզ էր հասնում անձրևի ջուրը. տեսնում ես՝ մի ինչ-որ բան կլկլում է — չես էլ հասկանում, թէ ինչ է — և շուտով հեռանում է: Բայց մարդիկ փորեցին և հասան մեզ: Նրանք մեզ

դուրս հանեցին գետնի տակից, փշրեցին և ածուխի հետ միասին լցրին մի մեծ հնոցի մէջ—մի շերտ հանք, մի շերտ ածուխ, էլի մի շերտ հանք և էլի մի շերտ ածուխ։ Տակից կրակը վառեցին, փուքսերը ուռցրին, և փչէ հա փչէ։ Թէժ, սաստիկ կրակ։ Հանքը հալուեց և հոսեց ներքև փոսի մէջ։ Հնոցի կողքին մի ծակ կար։ Բաց արին այդ ծակը և դուրս թողեցին երկաթի հանքի կեղտոտ մասը, աղբը։ Իսկ յատակին գիտէք ինչ մնաց.—այնտեղ մնաց մաքուր, ծանր երկաթը։ Ըստ մարդիկ էլ զրսից այնքան մաքուր և սիրուն չեն լինում, բայց նրանց մէջ մաքուր մետաղ է լինում,—նրանց բարի սիրտը։ Այդպէս մենք դարձանք երկաթ. դրանից յետոյ մեզանից ամեն բան կարելի էր շինել,—մահճակալ, բանալի, մեխեր և ուրիշ հարկւրաւոր զանազան օգտակար բաներ։ Հիմա էլ մարդիկ, երբ ուզում են գովել մէկի առողջութիւնը կամ հաստատ կամքը՝ ասում են. «Օ՛, նա երկաթէ մարդ է, երկաթի բնաւորութիւն ունի»։

Սա ով է, որ անկիւնից տնքտնքալով փնշփնշալով՝ պատասխանում է մահճակալին։ Հա՛, վառարանն է, մեր պառաւ վառարանը։

—Իսկ ինձ ինչո՞ւ մոռացաք, տիրուհի,—ասաց նա.—Թէև ձեր հարազատ մօրաքոյրը չեմ, բայց էլի, կարծեմ, ազգական ենք։ Դրսից հօ ես էլ բոլորովին երկաթից եմ շինուած, միայն մէջս աղիւսից է. բայց չէ որ աղիւսներն էլ ձեզ պէս հողի ծնունդ են։ Աւազն ու կաւը խառնել են ու թխել՝ ինչպէս որ գաթայ են թխում խմորից։ Եւ ինչպէս են կարծրացել, կարմրել։ Տեսէք, ամեն օր ես որքան ծուխ ու կրակ եմ կուլ տալիս. պէտք էր որ իմ աղիւսէ փորը բոլորովին այրուէր, բայց իսկի պէտքս էլ չէ։ Միայն լաւ տաքանում եմ և ծուխը բերանիցս փո՛ւ հա փո՛ւ դուրս եմ փչում։ Եւ ինչպէս սիրում են ինձ մարդիկ։ Հէնց որ մի քիչ մըրսում են՝ վազում են ինձ մօտ, որ տաքանան։ Առանց իմ տաքութեան՝ նրանց կեանքը բանի նման չէր լինի։

—Տաքութիւնը հօ հարկաւոր է,—ասաց վառարանի մօտ գտնուող աթոռի վրայ դրուած լուացարանը.—բայց առողջութեան համար հարկաւոր է, որ մարդիկ իրանց մարմինները մաքուր պահեն։ Իսկ այդ գեղեցիկ ծառայութիւնը ես ու իմ եղ-

1652003

բայր փոքրիկ սափորն ենք մատուցանում մարդկանց: Մենք լաւ ցեղից ենք. թէև կաւ ենք, բայց ամենանուրը, ամենաազնիւ կաւից—Ֆայեանսից:

—Միտդ է, քոյրիկ, թէ ես ու դու ինչպէս աշխարհ եկանք, —հարցրեց սափորը:

—Ի հարկէ միտս է, —պատասխանեց լուացարանը. —կասես այսօր էր: Ֆայեանսի գործարանումն էինք. ես մի կաւի կտոր էի, վայր էի ընկած մի անկիւնում: Յանկարծ վարպետն ինձ բռնեց և, չըմփ, խփեց կլոր սեղանին, յետոյ սկսեց ոտով պտտացնել փոքրիկ սեղանը, իսկ ձեռքերով հատորներ, հա սեղմել ինձ, այնքան որ գլուխս սկսեց պտոյտ գալ: Միայն զգում էի, որ մէջտեղս դէպի ներս է սեղմում, իսկ պռունգներս սկսում են ծալուել: Վարպետը վերջացրեց իւր գործը և ինձ դրեց նստարանի վրայ: Նայում եմ վրաս, և ինքս ինձ չեմ ճանաչում: Մի կտոր անպէտք կաւից ես մի սիրուն լուացարան էի դարձել: Նայում եմ—վարպետը կրկին սկսեց պտտացնել իւր փոքրիկ սեղանը և տրտել ու ճնշել մի ուրիշ կտոր կաւ: «Տեսնես ինչ պիտի դուրս գայ», —մտածում էի ես: Եւ գիտէք ինչ դուրս եկաւ:

—Ես դուրս եկայ, —ներա խօսքը կտրեց սափորը:

—Հապա ո՞վ պիտի դուրս գար: Հէնց որ քեզ տեսայ՝ ճշմարիտն ասած՝ այնպէս ուրախացայ... կարծես սիրտս ինձ ասաց, որ դու իմ հարազատ եղբայրն ես: Հէնց որ վարպետը յետ նայելով պա-

տահմամբ դիպաւ նստարանին՝ ես հօփ թռայ քո կողմը:

—Բայց ինձ չհասար, —ծիծաղեց սափորը: —Դու հեռու թռար. եթէ նա քեզ չըբռնէր՝ գլուխդ պիտի ջարդէիր:

—Հա, ծիծաղիր, ծիծաղիր, —ասաց լուացարանը: Դու ինքդ ուրախութիւնիցդ քիչ մնաց դուրս պրծնէիր վարպետի ձեռքից, բայց նա ունկիցդ բռնեց. «Ո՛ւր, ո՛ւր ես գնում, մարդկանց տեսնելու և քեզ ցոյց տալու: Ձեզ վրայ, սիրելիք, դեռ ապակէնիւթ^{*)} չկայ, իսկ առանց ապակէնիւթի՝ ձեզ ո՞վ կտանէ»: Այս ասելուց յետոյ վարպետը կոխեց մեզ թէժացած հնոցը և վրաներս աղ ցանեց: Սաստիկ տաքութիւնից մենք կարմրեցինք, իսկ աղը հալուեց և մեզ վրայ ապակէնիւթ դարձաւ: Այդ ժամանակ նա մեզ հանեց հնոցից: «Դէ հիմա ման եկէք, ինչքան կուգէք. միայն չկուուէք և միմեանց քսուելով՝ չքերէք ապակէնիւթը:

—Իսկ ես ու բաժակը զուտ ապակուց ենք, —սեղանի վրայից ձայն տուեց ջրի շիշը: —Դուք մարդկանց դրսի կողմն էք լուանում, իսկ մենք ներսի: Դրա համար էլ մենք այսպէս թափանցիկ ենք. թո՛ղ ամեն մէկը տեսնէ, թէ ինչ է խմում:

—Ուրեմն դուք միայն աղից էք շինած, —հարցրեց սափորը:

*) Глазурь—գլազուր:

Ջրի շիշը բարձր քրքջաց. — է՛, եղբայր պատուական, դու կարծում ես թէ ձեր ապակէնիւթը միայն աղից է: Ապակէնիւթ շինելու համար, սիրելիս, հարկաւոր է երկու բան միասին հալել կրակի վրայ—որեւէ հող և որեւէ աղ: Ձեր հողը կանն է, իսկ ձեր աղը՝ կերակրի մէջ գործածուող սովորական աղն է: Միասին դարձել են ապակէնիւթ: Մեր հողը կայծաքարի աւազն է, իսկ աղը կալաքարն է: Կրակի մէջ դրանք հալուել ու դարձել են հեղուկ ապակի: Կարծեմ տեսած կլինիս, թէ մեր տան տիրոջ որդի Լեոնը ինչպէս ծղօտով սապոնի փամփուլտներ է բաց թողնում:

—Ո՞վ չէ իւր կեանքում սապոնի փամփուլտներ տեսել,—ասաց սափորը:

—Ա՛յ, հէնց այդպէս էլ մեր վարպետը ապակու գործարանում վերցնում է մի երկար երկաթէ խողովակ, նրա մի ծայրը թաթախում է ապակէ հեղուկի մէջ և միւս ծայրից սկսում է փչել: Փչում է հա՛ փչում, իսկ միւս ծայրին ապակէ կաթիլը սկսում է ուռչել սապոնի փամփուլտի նման: Ճշմարիտն ասեմ՝ շատ անախորժ բան է, երբ մարդու այդպէս ուռցնում են: Իսկ նա, բացի փչելուց՝ դեռ պտտեցնում է քեզ գլխի շուրջը, և ականայ երկարանում ու ձգւում ես, ինչպէս վայել է ջրի շիշին: Յետոյ նա քեզ դնում է տաք սալաքարի վրայ (սալաքարը տաք է նրա համար, որ չմրսես ու չտրաքես) և դանակով բաժանում է քեզ խողովակից:

Օ՛ւֆ, կարծես վզիցդ թոկը հանեցին: Յետոյ երկաթէ փոքրիկ ճիպոտով մի կաթիլ ապակէ հեղուկ է վերցնում և պուռնգներդ է շինում. վերջապէս, գեղեցկութեան համար վզիդ կամ ուսերիդ անց է կացնում ապակէ մանեակ...

—Հապա ես...—զրնկաց շշի մօտ կանգնած բաժակը:

—Դ՛ու ի՞նչ ես,—խստութեամբ նկատեց ջրի շիշը:—Դու միայն կէս շիշ ես: Չիշը երկու մաս արին թէ չէ՝ և ահա՛ դու պատրաստ ես: Ահա՛ այսպէս է, բարեկամներ: Մենք ապակիներս թէն թոյլ ու փխրուն ենք,—անզգուշութեամբ խփես կամ Աստուած մի արասցէ, վայր գցես՝ իսկոյն կտորկտոր կլինենք,—բայց մենք շատ զգայուն և քնքոյշ սրտի տէր ենք. թէկուզ միայն մատով խփես՝ իսկոյն ձայն կհանենք, կզրնգանք:

Ե

Երեկից, ներքեկից, աջ ու ձախ կողմերից յանկարծ մի տեսակ խշխշոց լսուեց, կարծես անտառում հազարաւոր տերեւներ միաժամանակ շարժուեցին, Լեոնն էլ հով զգաց: Ա՛յ քեզ բան. պատի պաստառները արթնացան, շարժուեցին և սկսեցին խօսել:

—Ճշմարիտ է, պարոններ, դուք բոլորդ բաւական ապրել էք,—ասաց պատտաւը:—Բայց դուք բոլորդ, փայտից լինիք թէ երկաթից, կաւից թէ ապակուց՝ ձեր առաջին կեանքն էք անց կացնում: Դուք հէնց այդպէս էլ կապրէք և երկրորդ կեանք չէք տեսնի երբէք:

—Իսկ դուք միթէ երկրորդ կեանքով էք ապրում,—զրնկաց ջրի շիշը:

—Հապա ինչ էք կարծում,—պատասխանեց պատտաւը:—Իմ առաջին կեանքում ես հազուստ էի, իսկ հիմա թուղթ եմ դարձել: Քանի քանի տարիներ մարդիկ մեզ հագնում էին, ինչպէս սպիտակեղէն կամ վրայի հագուստ, մինչև որ մենք բոլորովին մաշուեցինք և պատառոտուեցինք: Չէ որ հէնց այդ պէտք է լինէր մեր կեանքի վերջը: Բայց ոչ: Մեզ ազատեց մեր նոր կնքահայրը—հնահաւաքը. «Չի-չե՛ր, ոսկոր-ներ, փա-լաս», բղաւում էր նա, փողոցները ման գալով: Փալասներ էին ժողովում տներից էլ, փոսերից ու աղբակոյտերից էլ, և մի ամբողջ սայլ անպէտք փալասներ հաւաքելուց յետոյ—հայդա դէպի թղթի գործարանը:

—Փառաւոր ընկերութիւն ես ունեցել,—ասաց զգուանքով ջրի շիշը:—Այդ մի սայլ կեղտոտ բաները լուանալու համար՝ երկու սայլ սապոնն էլ հերիք չէր լինի:

—Ի հարկէ՝ ձեր ձեռքի սապոնով չէր կարելի մաքրել ճարպոտ փալասները,—ասաց պատտաւը:

Մեզ, բարեկամ, երեք անգամ լաւ խաշեցին և երեք անգամ էլ մոխրաջրով լուացին. յետոյ այնքան զգեցին, որ բոլորովին քրքրուեցինք և ապուրի պէս մի բան դարձանք: Բայց փառաւոր լուացուեցինք: Յետոյ մի ուրիշ աւազանում մաքուր ջրով մեզ ցայեցին, և մենք բոլորովին մաքրուեցինք: Դուրս եկաւ մաքուր ու փառաւոր ապուր, թէկուզ զգալն ան ու խաշտիր: Բայց մարդիկ զրանով էլ չբաւականացան. նրանք մեզ վրայ հոտաւէտ բան ցանեցին, որ մեր հին հոտից իսկի չմնայ:

—Երեւի օ-դը-կօլօն,—ասաց ջրի շիշը:

—Ի՛նչ ես ասում: Քլօրաջո՛ւր ցանեցին, բարեկամ, քլօրաջուր: Թիշտ է, նա անուշ հոտ չունի, և նրա հոտից կփռտաս ու կհագաս, բայց ձիւնի նման մաքրում ու սպիտակացնում է:

—Յետոյ ինչ եղաւ:

—Յետոյ՝ դարտակ բան. մենք զբօսանքներ կատարեցինք: Լաւ լուացուելուց ու սպիտակուելուց յետոյ՝ ծորակից ապուրի պէս դուրս հոսեցինք երկաթէ ցանցի վրայ: Իսկ ցանցը, որ երկաթէ անիւների վրայ էր, անդադար առաջ էր շարժւում և ցնցւում: Ապուրի ջուրը քամւում է ցանցի միջով, իսկ տեղը մնում է թղթէ թանձր զանգուածը: Յետոյ այդ զանգուածը անցնում է երկու գլանների միջով և այնտեղից դուրս է գալիս իսկական թուղթ: Միայն մի քիչ դեռ թաց է: Նա էլի առաջ է գնում, հիմա փափուկ թաղիքի վրայով: Ելի դէ-

մը կանգնած են երկու գլան, որոնք առաջինների պէս սառը չեն, այլ տաքացրած: Թուղթը կրկին անցնում է նրանց միջով և դուրս է գալիս բոլորովին չորացած: Այդ բոլորը կատարում է արագ. մի քիչ առաջ մենք հեղուկ ապուր էինք, բայց տես, չուտով թուղթ դարձանք:

— Բայց դուք, պատասխանե՛րդ, հասարակ թուղթ չէք, — ասաց ջրի շիշը. — բոլորդ էլ նախշուն էք և զանազան ծաղիկներ ունիք:

— Մեզ պատառի գործարանումն են նախշել, — պատասխանեց պատառը: Առաջ վրձինով մոխրագոյն հիմնաներկ քսեցին, յետոյ վերցրին փայտէ կաղապարները, որոնց վրայ փորուած էին գանազան ծաղիկներ, թաթախեցին վարդագոյն ներկի մէջ, սեղմեցին մեզ վրայ, և ծաղիկներ դուրս եկան: Վերցրին ուրիշ կաղապարներ, որոնց վրայ փորուած էին տերեւներ. թաթախեցին կանանչ ներկի մէջ, էլի սեղմեցին մեզ վրայ, և տերեւներ դուրս եկան: Այդպէս դուրս եկան թէև պարզ, բայց սիրուն նախշեր: Ոչ ոքի աչքը չենք ծակում, բայց սենեակին չէնք ու շնորհք ենք տալիս: Օգուտ ենք բերում և այդ պատճառով շատ ուրախ ենք, ձայն ծպտուն չենք հանում:

— Կէս ժամ կլինի, որ լսում ենք, թէ ինչպէս դուք ձայն ծպտուն չէք հանում, — գրքի դարակից մի հեգնական ձայն լսուեց, և Լևոնը իսկոյն հասկացաւ, որ խօսողը իւր սիրելի գիրքն է, որի մէջ

այնպէս լաւ-լաւ, ուրախալի ու տխրալի պատմութիւններ կան. — Մենք բոլոր գրքերս, նոյնպէս թղթից ենք ու ձեզ նման նախշեր ունինք, բայց ինչպիսի նախշեր:

— Ի՞նչպէս չէ, շատ լաւ նախշեր են, — ասաց պատառը. — միայն սե-սե խազեր են. տառեր են ասում թէ ինչ...

— Իսկ այդ տառերից գիտէս թէ ինչեր են դուրս գալիս: Խօսքեր: Իսկ խօսքերից: Ամբողջ պատմութիւններ. — եթէ լսես՝ ականջներդ կկախես: Մենք էլ երկրորդ կեանքն է, որ վարում ենք: Առաջին կեանքում մենք շորեր էինք. մարդկանց մարմինն էինք պէտք գալիս, — տաքացնում էինք, պահպանում էինք. իսկ հիմիկուայ մեր կեանքը մարդկանց հոգու համար է. համ խելքն ենք ժաժ տալիս, համ սրտերն ենք ուրախացնում:

— Ո՞րտեղ և ո՞վ տպագրեց ձեզ:

— Ո՞րտեղ. — տպարանում: — Ո՞վ. — գրաշարները: Վերցրին անագէ տպագրական տառերը, նրանցից բառեր կազմեցին, վերեւից մուր քսեցին և տպեցին թղթի վրայ:

— Իսկ պատմութիւնները ո՞վ է հնարում. դարձեալ գրաշարները:

— Ո՛չ, դա նրանց խելքի բանը չէ: Դրա համար առանձին մարդիկ կան — գրողներ: Գրողը բոլորը տեսնում ու լսում է, իսկ յետոյ նստում ու գրում է: Հէնց ձեզ էլ, պարոններ, ձեզ բոլորիդ էլ նա

կնկարագրէ, իսկ գրաշարները կտպագրեն այդ նկարագրութիւնը: Ջգոյշ կացէք, յիմար բաներ չխօսէք:

—Այ քեզ բան. յիմար բաներ էլ չասենք,— բղաւեցին չորս կողմից:—Կարծես մենք ոչ մի նշանակութիւն չունինք. կարծես մենք քիչ դարդ ու ցաւ ենք տեսել: Ինչի, ինչի համար պիտի լռենք...

Եւ սենեակի մէջ այնպիսի աղմուկ և շփոթ բարձրացաւ, որ մնում էր ականջները փակել ու փախչել:

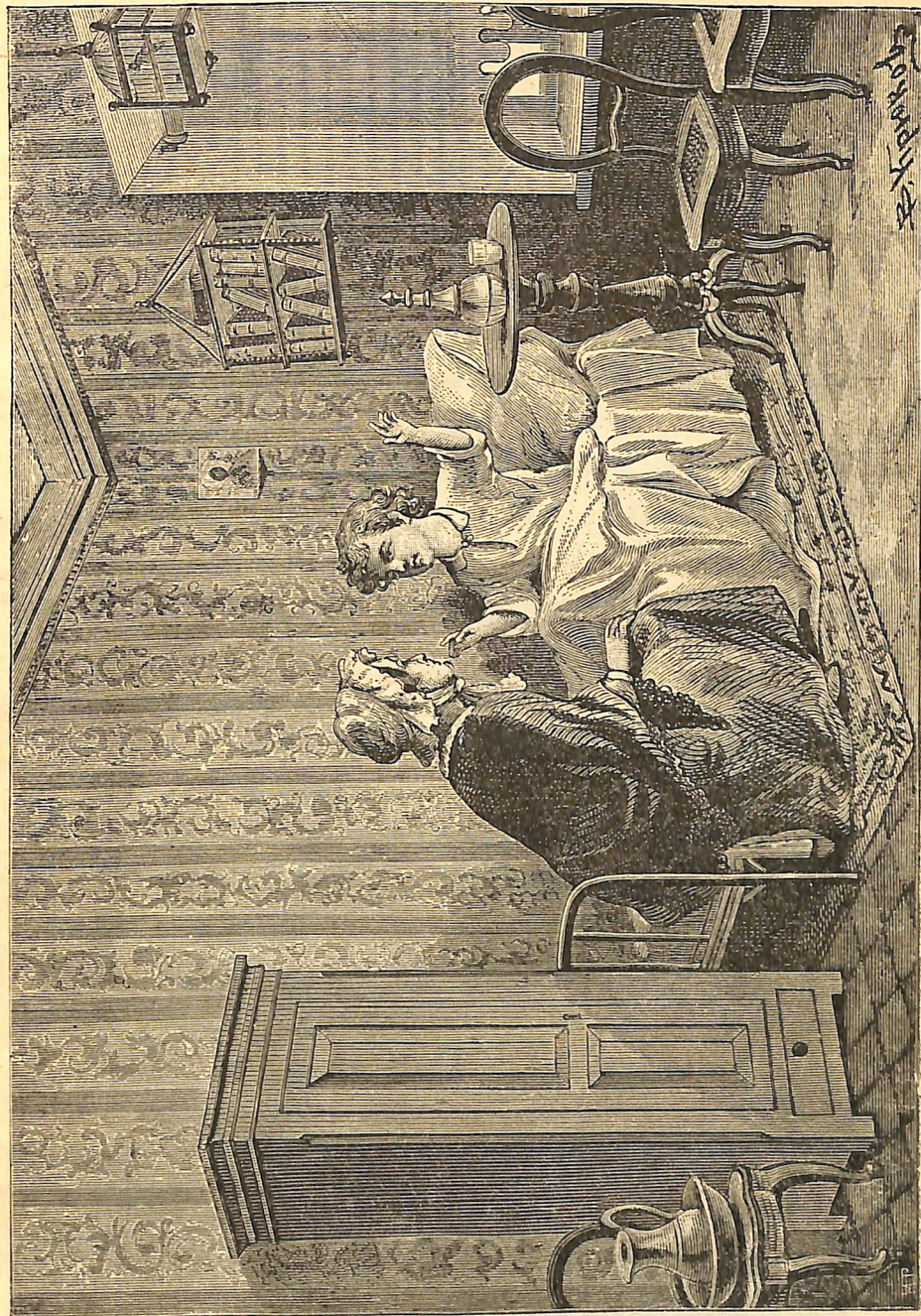
2

Միւնոյն ժամանակ սկսեց լուսանալ, և վարագոյրի յետեից պսպղաց արևի առաջին ճառագայթը: Պատուհանի վերեւից կախուած վանդակում էր Լևոնի դեղձանիկը: Նա յանկարծ թպրտաց և սկսեց երգել այնպէս ուրախ և այնպէս քաղցր, որ սենեակի աղմուկը իսկոյն դադարեց:

Ի՞նչ էր երգում դեղձանիկը:—Ահա թէ ինչ:

—Աղմուկ մի հանէք, մի նեղանաք: Եղածը անցել է: Անցածը մոռացուած է: Արևը ծագեց, տաքացրեց մարմինն ու հոգին. զուարճացէք, ուրախացէք, համարձակ գործ սկսեցէք: Եթէ մինչև վերջը այդպէս կարելի լինի ապրել՝ Աստծու փառքն է:

Վարագոյրի յետևում քնած էր Լևոնի դայեակը:

Դեղձանիկի երգը նրան արթնացրեց, և նա ներս նայեց Լևոնի ննջարանը։

—Է՛, սիրելիս, մեր երգչուհին քեզ էլ արթնացրեց։

—Ա՛հ, նանիկ, մի՛թէ չես հասկանում, թէ ինչ է երգում նա,—բացագանչեց երեխան։

—Ի՞նչ պիտի երգէ ցայտնի բան է, Աստուած կոկորդ է տուել, և նա բղաւում է, էլի։ Բայց, աղաւ-նեակս, ինչո՞ւ քո աչքերը այդպէս վառուել են։ Երազ չես տեսել հօ։

—Եւ ի՞նչպիսի երազ եմ տեսել, նանիկ. բայց ո՞վ գիտէ, զուցէ երազ էլ չէր... Ամբողջ սենեակը խօսում էր։

—Ի՞նչպէս թէ սենեակը խօսում էր. չեմ հասկանում։

—Լսի՛ր, ահա կպատմեմ։

Եւ Լևոնը սկսեց պատմել։ Դայեակը լսում էր ու շարժում գլուխը...

Դուք էլ, իմ պստիկ բարեկամներ, կարծեմ շարժում էք գլուխներդ։ Եւ հաւատում, որ սենեակը կարող է խօսել։

Բացէք ձեր աչքերը, սրեցէք ականջներդ, նայեցէք ձեր շուրջը և ուշադրութեամբ լսեցէք. ո՛չ միայն սենեակը—ձեր շուրջը պարզ կխօսի ամբողջ աշխարհը։

898

9705000

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0005016

